

EVALUAREA DIFICULTĂȚILOR DE AUTOCONTROL EMOȚIONAL LA COPII CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE

**LUDMILA COTOS, doctor, lector universitar,
Univeristatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova**

Abstract: *The need to research this issue is determined by: a) the lack of complex research focused on this issue; b) the impressive number of children with SEN who need individualized educational support; c) implementation of the provisions of educational policies in the fields of deinstitutionalization and development of inclusive education. A contradictory situation has been created in the theory and practice of education: on the one hand, the policies of educational inclusion and the development of individualized educational support services are insistently promoted, on the other hand, there is a lack of comprehensive research and psycho-pedagogical models children in the conditions of early education. The article presents the results of a study on self-control skills in children with special educational needs. The findings can be used to create the right conditions for the emotional development of the child at the level of the preschool institution.*

Keywords: *self control, special educational requirements, emotional development, preschool institution.*

Unul dintre cele mai importante obiective ale educației, inclusiv ale educației copiilor cu cerințe educaționale speciale (în continuare CES), constă în dezvoltarea competențelor relevante pentru incluziunea socială. Realizarea acestui obiectiv presupune un efort consolidat al tuturor structurilor și actorilor implicați în proces, implicare care este decisivă pe întreg procesul de educație a copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Problematika privind educația copiilor cu CES prezintă interes nu doar pentru specialiști, cercetători și reprezentanți ai învățământului special, dar, în contextul politicilor educaționale și sociale promovate în Republica Moldova, în egală măsură și pentru cei din învățământul general.

Problematika procesului de educație incluzivă a fost analizată în mai multe cercetări naționale provin din impactul educației incluzive la diferite nivele precum: Implementarea educației incluzive: studiu de politici publice (A.Cara, 2014), Incluziunea elevilor cu CES în școlile din comunitate (L.Malcoci, I.Chistruga-Sinchevici, 2015), Evaluarea modelelor de educație incluzivă din Republica Moldova (L.Malcoci, A.Cara, I.Chistruga-Sinchevici, V.Rusnac P.Munteanu). Practicile de incluziune a copiilor cu CES în școlile generale a fost posibilă datorită modelelor pilotate a diferitor organizații nivel central, local și de unitățile

școlare și activității ONG-urilor CCF Moldova, Keystone Human Services Internațional Moldova Association, AO Lumos, AO „Parteneriate pentru Fiecare Copil”, ONG „Speranța” și ONG „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin”. Studiile sus-menționate relevă faptul că există o necesitate continuă de extinderii practicilor pozitive și ajustare a metodologiilor de facilitare a adaptării copiilor cu CES.

Totodată, constatăm insuficient investigată problema ce vizează dezvoltarea autocontrolului copiilor cu CES în contextul educației timpurii. Prin urmare, necesitatea de a cerceta respectiva problematică este determinată de: a) lipsa cercetărilor complexe axate pe această problemă; b) numărul impunător de copii cu CES care au nevoie de suport educațional individualizat; c) implementarea prevederilor politicilor educaționale în domeniile de dezinstituționalizare și dezvoltare a educației incluzive. Așadar, în teoria și practica educației s-a creat o situație contradictorie când, pe de o parte, se promovează insistent politicile de incluziune școlară și dezvoltarea serviciilor de suport educațional individualizat, iar, pe de altă parte, se constată lipsa cercetărilor complete și a modelelor psihopedagogice de dezvoltare emoțională a acestor copii în condițiile educației timpurii.

Noua paradigmă a învățământului preșcolar se axează pe abordarea holistică, pornind de la premisa centrării pe cel ce învață. Acest învățământ solicită formarea competențelor la copiii de vârstă timpurie și preșcolară. În contextul dat, apare necesitatea creării unui curriculum bazat pe competențe, care să reflecte așteptările sociale, referitoare la ceea ce va ști, ce va ști să facă și cum va ști să relaționeze cu ceilalți copilul la treapta educației timpurii. Prin urmare, curriculumul vizat nu este rezultatul acțiunii educaționale pe domeniul cognitiv și psihomotor, ci se raportează și la domeniul socio-emoțional.

În contextul educației timpurii, dezvoltarea holistică se axează pe abordarea conform căreia toate domeniile de dezvoltare ale copilului – fizic, cognitiv, socioemoțional și lingvistic – sunt legate între ele, intercorelate și interdependente. Nici unul dintre aspectele dezvoltării nu se manifestă de sine stătător, iar toate deprinderile, oricât de simple sau complexe ar fi, reflectă intercorelarea abilităților.

Dezvoltarea într-un domeniu condiționează dezvoltarea în celelalte domenii. Există numeroase modalități de clasificare a domeniilor dezvoltării. Cea mai răspândită clasificare (după B. Bloom) cuprinde 3 domenii: fizic, cognitiv și socioemoțional. Aceste domenii contribuie la concentrarea asupra unor elemente ale dezvoltării firești a copilului și sunt utilizate pentru a descrie evoluția copilului de-a lungul procesului continuu al dezvoltării. Înțelegerea fiecărui domeniu al dezvoltării contribuie la formularea „portretului” copilului, care este util pentru evaluarea caracteristicilor imediate și permanente legate de abilitățile copilului și comportamentului lui. Progresul personal al copilului poate fi diferit în diverse domenii: un copil poate să învețe să meargă devreme, dar să vorbească – mai târziu. Dezvoltarea în fiecare dintre aceste domenii depinde de stimulentele existente și de posibilitățile de a învăța oferite de mediul înconjurător.

Dezvoltarea personală, socială și emoțională reprezintă fundamentul relațiilor și interacțiunilor care dau semnificație experiențelor copiilor de acasă, de la grădiniță, din comunitate. Ea influențează semnificativ succesul copiilor în viață și la școală. Încă din primele clipe ale vieții, copiii stabilesc interacțiuni cu părinții, alte persoane din familie, cu alți copii și adulți. Calitatea acestor interacțiuni stimulează dezvoltarea personală și socio-emoțională adecvată a copiilor. Specificul acestui domeniu ține de corelația dintre planul social și cel emoțional. Aceste dimensiuni se completează reciproc și sunt interdependente.

În ultimii ani, problema autocontrolului a devenit tot mai mult obiectul cercetărilor psihologice și pedagogice. Acest lucru se datorează faptului că autocontrolul este unul dintre cei mai importanți factori care asigură activitatea independentă a copiilor. Sarcina autocontrolului constă în eliminarea sau găsirea la timp a greșelilor comise anterior. Cu ajutorul autocontrolului, o persoană își dă seama de fiecare dată de corectitudinea propriilor acțiuni, inclusiv în joc, studiu, muncă.

Spunem despre un copil că a dobândit abilitatea de autocontrol atunci când el:

- manifestă rezistență la stimulii distractori (ex. se concentrează pe sarcină în ciuda faptului că ceilalți vorbesc în jurul lui);
- își gestionează propriile emoții de disconfort (ex. merge să se liniștească când este furios, spune în cuvinte cum se simte, solicită ajutorul adultului când nu reușește să se liniștească singur);
- își inhibă impulsurile de moment (ex. așteaptă să îi vină rândul pentru a se juca, se oprește din ceea ce face și merge să se liniștească când este furios);
- poate să amâne recompensa imediată (ex. amână dorința imediată de a se juca până termină sarcina pe care o are de făcut);
- își planifică înainte pașii pe care îi are de urmat pentru a realiza o acțiune. [4, p. 46]

Adaptarea la grădiniță depinde într-o foarte mare măsură de nivelul de dezvoltare al autocontrolului. La nivelul comportamentului din grupă autocontrolul se reflectă în abilitatea copiilor de a respecta regulile pe parcursul activităților, de a acorda atenție la ceea ce face sau ce spune educatorul, de a urma instrucțiunile, de a-și amâna dorința imediată de a face ceea ce le place și de a rămâne în sarcina care necesită efort mental, de a-și controla impulsurile de moment care îi ghidează către a face altceva. În consecință autocontrolul are o influență majoră asupra performanțelor academice.

Consecințele pe termen lung ale lipsei de autocontrol sunt decisive în dezvoltarea copilului. Copii cu slabe abilități de autocontrol manifestă următoarele comportamente:

- sunt mult mai predispuși să dezvolte:
- probleme de agresivitate (Raaijmakers et al 2008; Ellis et al 2009).
- anxietate și depresie (Martel et al 2007; Eisenberg et al 2010).
- tulburări alimentare (ex. obezitate)
- dependență de substanțe: să fumeze sau să devină dependenți de alcool sau droguri (Sutin et al 2011; Moffit et al 2011).
- dificultăți de adaptare la contextul școlar. [10, p. 46]

A educa un copil înseamnă să-l ajuți să se auto-controleze, să-l încurajezi, să-l îndrumi în a-și corecta singur greșelile, să-l motivezi atunci când este cazul. Punctul cheie al disciplinării la vârsta preșcolară îl reprezintă regulile, care exprimă așteptarea adulților privitor la modul în care copiii trebuie să se comporte, urmate de consecințe clare. Structura de rezistență a unei dezvoltări sănătoase o reprezintă disciplina care se bazează pe explicarea motivelor care stau la baza regulilor și consecințelor aplicate în condițiile manifestării comportamentelor nepotrivite. Studiile arată că preșcolarii educați în această manieră își dezvoltă la un înalt nivel abilitățile de autocontrol comportamental și abilitățile sociale.

Am inițiat o cercetare care s-a desfășurat în cadrul IET nr. 43 din municipiul Bălți și a inclus un eșantion format din 9 copii cu diferite categorii de CES (4 fete și 4 băieți). Actele normative care au stat la baza studiului au fost:

- Cadrul de referință al Educației timpurii din Republica Moldova, aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1592 din 25.10.2018).
- Curriculum pentru educație timpurie, aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1699 din 15 noiembrie 2018).
- Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani, aprobate la Consiliul Național pentru Curriculum (ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1592 din 25 octombrie 2018).
- Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani), aprobată prin ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 1939 din 28.12.2018.

În conformitate cu standardele de dezvoltare a copilului au fost selectate *metodele de cercetare*.

Tabelul 1. Metodele de cercetare utilizate la etapa de constatare

Standarde	Indicatori	Metode de cercetare
Standard 2. Copilul va fi capabil să-și adapteze trăirile și să-și controleze pornirile impulsive	13. Își controlează exprimarea/exteriorizarea sentimentelor (mai ales a celor negative) (207)	<i>Observația:</i> <ul style="list-style-type: none"> • Lovește sau nu colegul chiar dacă este provocat; • Se liniștește ușor sau nu după ce s-a supărat; • Nu oferă la solicitare, jucării/lucruri; • Oferă cu ușurință la solicitare, jucării/lucruri; • Se întristează când nu îi reușește ceva; • Se bucură când îi reușește ceva; • Se întristează dacă a primit o observație pertinent sau refuzul la ceva.
Standard 3. Copilul va fi capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții	14. Împărtășește celorlalți (copiilor de vârstă apropiată, adulților din anturaj) trăirile/ emoțiile sale prin verbalizare, joc și activități artistice (cântec, dans, desen, modelaj etc) (reformulat din 228, 229, 231)	<i>Interviu:</i> În baza lecturării unor texte, situații din viața cotidiană cu utilizarea cuvintelor și expresiilor ce denumesc stări emoționale: Cum te simți?, Cum te face acest lucru să te simți? Cum te simți atunci când....? pentru a-i ajuta să-și identifice propriile emoții <i>Probă practică:</i> Examinarea pozelor cu diverse emoții și redarea acestora. Jocul „Omul vesel, omul trist”. Jocul „Găsește perechea: Cine cum sesimte? Stări emoționale”. (Cutia I – Ne jucăm și învățăm, PGE) cu discuția: Cum se numește emoția trăită de personaj / ce simte personajul? Ce poți face pentru a -l ajuta (în cazul emoțiilor negative)? Cum poți împărtăși cu personajul (emoția pozitivă)?

Observarea comportamentului copiilor

La această etapă a cercetării, nu ne-am limitat la observația spontană, ci am realizat o observație planificată, stabilind obiectivele de urmărit, mijloace și activități programate, dispunând de metode de înregistrare, ordonare, prelucrare narativă sau codificată. Copiii au fost observați în timpul diferitelor activități și momente din programul zilnic, jocuri de rol, jocuri-simulări, jocuri liber alese, activități extracurriculare. În vederea evaluării, am folosit atât observația directă și orientată spre anumite scopuri și obiective, cât și cea nedirecționată.

Observația directă și structurată ne-a permis înregistrarea unor informații care să evalueze comportamentul copilului pe o perioadă de timp, evidențiindu-se comportamentul inițial și acele evenimente care par să-l modifice. În acest mod, am spus observării: reacția față de sarcini dificile, iar prin extensie, reacțiile față de oameni și situații noi; atitudinea copilului față de problemele de comportament, modul de interferență a unor probleme din viața copilului;

Observația nedirecționată a vizat comportamentul zilnic a copilului în cadrul instituției, problemele de comportament fiind asociate, în general, cu dificultățile de învățare, în măsura în care se manifestă pregnant și un timp îndelungat.

Elementul/secvența de comportament supus observării a fost circumscris și descris prin indicatori semnificativi. Am notat frecvența, periodicitatea sau durata comportamentului observat, folosind grile, coduri pentru o înregistrare rapidă. Am ținut seama și de factorii de distorsiune, perturbatori, ce țin de subiectul analizat (oboseala, dezinteresul, refuzul de face ceva). Am înregistrat comportamentele pe baza grilelor/fișelor de observație pe care le-am elaborat pentru fiecare copil, în baza Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani, grile care au oferit un cadru de sistematizare a celor urmărite. Am urmărit să clarificăm dacă un copil a efectuat un comportament o singură dată *întâmplător*, îl face doar *când i se cere* sau îl realizează constant și *voluntar*.

În cazul în care am avut anumite dubii/neclarități vizavi de gradul de performare a comportamentelor sau am suspectat la copil un comportament deosebit de al altor copii, sau, chiar, neadecvat situațiilor concrete, am apelat, suplimentar, la *Lista de comportamente care pot semnala unele probleme de autocontrol la copil*. Am observat/evaluat mai atent în interacțiunea cu adulții sau copiii și am obținut următoarele rezultate:

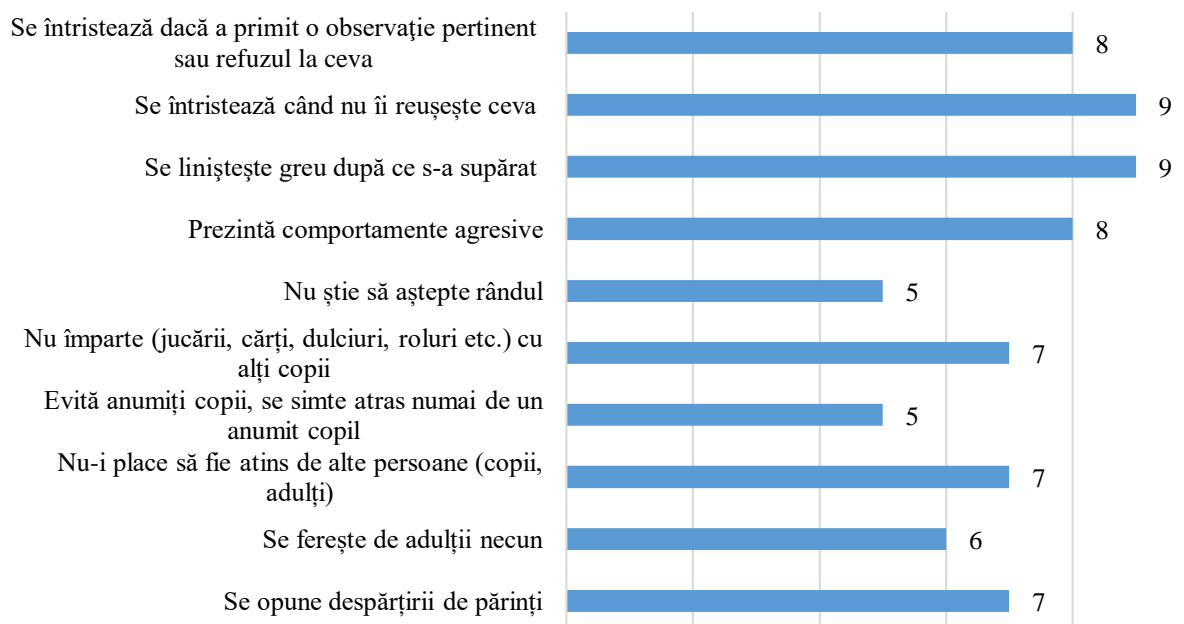

Figura 1. Frecvența comportamentelor care pot semnala unele probleme de autocontrol la copil

În acest mod, au fost identificate prin observare la elevii cu CES probleme la nivelul: *Stimei de sine*:

- copilul vorbește în termeni peiorativi despre el;
- nu are încredere în forțele proprii;

- nu este interesat de sarcini noi sau mai dificile, de care îi este chiar teamă;
- este excesiv de timid și retras, este frecvent trist;
- nu este capabil să își accepte erorile și să le corecteze;
- reacționează exagerat în fața unor eșecuri minore.

Relațiilor cu cei din jur:

- nu are prieteni în grup sau în cadrul colectivului; se retrage din activitățile de grup;
- este evitat de copii în diferite activități; este continuu tachinat sau tachinează pe ceilalți;
- minimalizează realizările celorlalți;
- caută compania persoanelor mai în vârstă sau mai tinere decât el.

Relațiilor cu cadrele didactice și părinții :

- refuză cererile rezonabile, îi încurajează pe ceilalți să nu asculte;
- nu respectă regulile grupei;
- fură, minte, îi manipulează pe alții în avantajul lui;
- este supraprotejat, iar comportamentul adulților este prea indulgent față de el.
- are un comportament neadecvat situației; acționează fără să fie conștient de consecințe;
- este foarte suspicios sau gelos pe ceilalți;
- se mișcă în permanență sau manipulează fără încetare diferite obiecte;
- prezintă mișcări stereotipe: ticuri;
- vorbește foarte mult, întrerupe pe alții, are diverse izbucniri;
- pare să nu învețe din experiență, metodele educative nu par eficiente;
- nu se poate concentra mai mult de câteva minute, este ușor distractibil, nu prezintă curiozitate, visează cu ochii deschiși.

Proba practică a fost un instrument de observare în condiții provocate, atunci când comportamentul nu se manifesta, constând în urmărirea intenționată și înregistrarea exactă a capacității copilului de a satisface indicatorii prevăzuți. Proba practică a constat în rezolvarea de către copil a unei sarcini, care s-a prezentat sub formă de joc, fișă individuală, adresare de întrebări pe baza unui material concret, sarcină propusă de către noi și înregistrarea exactă a capacității copilului de a îndeplini sau nu sarcina, pentru a putea lua decizia asupra realizării/nerealizării indicatorilor de evaluare. Proba practică s-a aplicat în condiții de siguranță pentru copii, în condiții obișnuite de joacă și activitate, cu materiale cu care erau familiarizați.

Figura 2. Nivelul de recunoaștere a emoțiilor

Am constatat că din cei 9 copii cu CES 5 (55,55%) de copii au nivel slab de recunoaștere a emoțiilor, 3 (33,33%) copii s-au plasat la nivelul bine și doar 1 (11,11%) copil a rezolvat proba foarte bine.

Interviul cu copilul/conversația este o metodă de comunicare care are la bază dialogul dintre copil și adult, unde copilului i se adresează un șir de întrebări la care urmează să răspundă. A avut forma unei convorbiri/conversații lejere, în contextul unor acțiuni sau activități cunoscute de copil, cum ar fi: vizualizarea unui tablou, a timpului de afară, la întâlnirea de dimineață, în timpul plimbărilor sau în timpul jocului, etc. Desfășurarea probei practice și a interviului/conversației cu copilul/copiii s-a realizat în strictă respectare a următoarelor cerințe:

- păstrarea unei expresii calme și plăcute a feței pe parcursul desfășurării probei/interviului;
- folosirea unui ton prietenos cu copilul/copiii, voce blândă cu tonalități echilibrate și naturale;
- menținerea unei atitudini calme, suportive față de copil/copii;
- încurajarea copilului ori de câte ori este necesar prin zâmbet și cuvinte, laude, fără a face comentarii privind corectitudinea răspunsurilor sale;
- este important ca întrebarea să fie înțeleasă de către copil; dacă este cazul, puteți improviza într-o oarecare măsură, dar trebuie să fiți sigur/ă că nu ați schimbat esența întrebării;
- oferirea timpului suficient de răspuns pentru copil.

Tabelul 2. Rezultatele copiilor conform standardelor

Indicatori	Nerealizat	În curs de realizare	Realizat
Standard 2. Copilul va fi capabil să-și adapteze trăirile și să-și controleze pornirile impulsive			
13. Își controlează exprimarea/exteriozarea sentimentelor (mai ales a celor negative) (207)	4 (44,44%)	3 (33,33%)	2 (22,22%)
Standard 3. Copilul va fi capabil să recunoască și să exprime adecvat o varietate de emoții			
14. Împărtășește celorlalți (copiilor de vârstă apropiată, adulților din anturaj) trăirile/ emoțiile sale prin verbalizare, joc și activități artistice (reformulat din 228, 229, 231)	3 (33,33%)	4 (44,44%)	2 (22,22%)

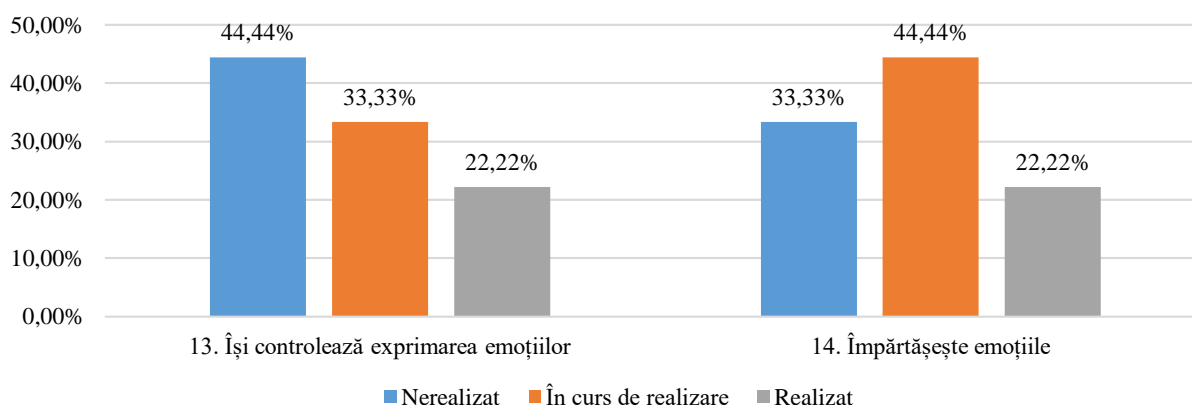

Figura 3. Rezultatele conform standardelor

Am constatat că își controlează exprimarea emoțiilor doar 2 (22,22%) copii, manifestă unele comportamente de exteriorizare a emoțiilor 3 (33,33%) copii, iar 4 (44,44%) întâmpină dificultăți la acest indicator. Împărtășesc emoțiile cu ușurință doar 2 (22,22%) copii, la un nivel mediu se descurcă 4 (44,44%), pe când 3 (33,33%) au nevoie de ajutor în exprimarea stării emoționale.

Rezultatele obținute și consemnate în Fișele individuale și de grup ale copiilor au avut impact direct asupra organizării procesului educațional la etapa de formare în scopul individualizării învățării. Datele acumulate au permis să cunoaștem punctele forte ale copilului și să înțelegem nevoile de dezvoltare ale acestuia. Indicatorii nerealizați sau în curs de realizare, sunt, de fapt acele lucruri/ cunoștințe/atitudini, pe care copilul încă are nevoie să le învețe. Informațiile dobândite au fost utilizate în conceperea și ameliorarea demersului didactic și au contribuit la asigurarea unei creșteri sănătoase, dezvoltări globale, unitare a acestuia, au orientat în activitatea de învățare. La nivel de grupă, am obținut un tablou general și o informație veridică despre nivelul autocontrolului și, respectiv, indicatorii cel mai bine și cel mai slab realizați per ansamblu. Acest lucru ne-a oferit posibilitatea de a determina punctele forte și punctele slabe în organizarea procesului educațional și proiectarea învățării și dezvoltării.

Rezultatele obținute arată că intervenția trebuie să includă o serie de activități dezvoltative sistematice, care aduc rezultate pozitive: dezvoltarea comunicării, dezvoltarea relațiilor interpersonale, sporirea activismului, a nivelului de independență al copiilor. Am sintetizat următoarele recomandări:

- Identificarea mai întâi a nevoii și abia apoi oferirea regulii. Semnalarea problemei, arătarea consecinței ei, apoi oferirea remediei (*Toți copiii vor să își spună punctul de vedere. Vorbind unii peste alții nu reușim să ne auzim și să ne înțelegem. Regula vorbim pe rând ne ajută se ne înțelegem mai bine, să auzim ce spune fiecare dintre noi, să aflăm cât mai multe lucruri noi*).
- Stabilirea regulii și consecințelor ei împreună cu copiii. Cu cât e mai completă și mai precis formulată o regulă, cu atât ea e mai ușor de urmat. Regula permite repetiția. Formularea regulii menită să ghideze un comportament, fiind o expresie verbală clară, poate fi repetată mintal, în gând, de către copil. Cu cât ea e mai frecvent repetată, cu atât e mai bine memorată; cu cât e mai bine memorată, cu atât e mai mare șansa de a produce un anumit comportament.
- Formularea regulii într-o manieră pozitivă. Pentru a fi eficientă regula trebuie să exprime comportamentul așteptat de la copil, ce trebuie să facă, cum trebuie să se comporte! Exemplu de formulare inadecvată: *Nu țipăm!, Nu alergăm!* Exemplu de formulare adecvată: *Vorbim cu voce de interior!, În grupă mergem, afară alergăm!*
- Folosirea cuvintelor simple și formulărilor scurte (copiii nu pot opera la nivelul memoriei de lucru cu instrucțiuni vagi, lungi care sunt exprimate în cuvinte complicate). Formulare inadecvată: *Nu vorbim unii peste alții!* Formulare adecvată: *Vorbim pe rând!*
- Stabilirea consecințelor relevante și specifice pentru încălcarea regulilor. Pentru a avea rol de învățare consecința trebuie să aibă o legătură logică cu comportamentul. Exemplu neadecvat: *Pentru că ai smuls jucăria unui copil vei sta singur la masă toată ziua. Acest tip de răspuns este o reacție de pedeapsă care i se aplică copilului pentru încălcarea regulii: Când dorești o jucărie trebuie să spui te rog să-mi dai!* Datorită faptului că nu există nici o legătură logică între ceea ce a făcut copilul și ce primește acest tip de reacție

este total ineficient pentru că deși sancționează comportamentul de smulgere în esență nu învață copilul nimic nou. În ciuda pedepsei aplicate, într-o situație viitoare copilul va manifesta același tip de comportament. Exemplu: *regula este să spui te rog să-mi dai. Pentru că ai smuls jucăria, jucăria va fi înapoiată colegului tău pentru 3 min după care o să încerci să o ceri din nou!*

- Acordarea sprijinului în reamintirea regulilor asociate unui context acolo unde copilul are nevoie de ele. Important este ca adultul să îi ofere copilului sprijin în reamintirea regulilor atunci când are nevoie de ea și să nu aștepte ca el să și-o reamintească sigur fără suport extern. Respectarea regulii este condiționată de sprijinul oferit pentru reamintirea ei și de aplicarea imediată a unei consecințe pentru nerespectarea ei.
- Acordarea timpului copiilor pentru învățarea regulilor asociate unor comportamente complexe. Dacă un comportament e simplu de executat, prezentarea regulii e suficientă (ex. *vorbim pe rând*). Când însă comportamentul este complex, învățarea lui presupune pe lângă formularea regulii și exersarea concretă a comportamentului respectiv. Unele comportamente au nevoie de învățare prin exersare continuă. Studiile arată că un la vârsta preșcolară un copil are nevoie de o lună de zile de exercițiu pentru a învăța un comportament să îl facă în mod spontan. Așadar, regula trebuie completată cu experiența directă și cu utilizarea altor proceduri de accelerare a comportamentului: recompense, modelare, etc.
- Scoaterea în evidență a beneficiilor pe care le aduce respectarea regulii sau costurile pe care, respectarea ei le evită, astfel încât regula să apară că merită urmată. (ex. *Dacă vorbim pe rând ne putem auzi unul pe altul și ne putem înțelege mai bine!*).
- Folosirea regulii ca pe un instrument ce lasă copilului posibilitatea de a alege cum să se comporte. Pentru ca fi respectată o regulă este foarte important modul în care i se comunică copilului acest lucru. Atunci când adultul controlează foarte strict acțiunile copilului, copiii sunt mai puțin motivați și să le respecte și au mai puține oportunități de a-și exersa propriile abilități de respectare a unei reguli și capacitatea de autocontrol. Pentru a face un comportament, copilul trebuie să se simtă liber și să simtă că are posibilitatea de a alege. Cele mai frecvente reguli care reglementează comportamentul copiilor la grupă și facilitează desfășurarea în bune condiții a activității în contextul grădiniței.
- Așteptarea rândului. Există unii copii care își doresc să fie întotdeauna primii. Acești copii au nevoie să învețe că ceilalți copii își doresc la fel de mult ca și el să facă un anumit lucru, iar pentru a menține relații bune cu ceilalți trebuie să țină cont și de dorințele altor copii. Contextul în care necesită folosirea unei asemenea reguli sunt cele în care copiii preșcolari fac activități comune folosind materiale comune. Exemplu: *Dacă vreau să mă joc cu jucăria colegului meu, pot să spun: Dacă o primesc îi spun Mulțumesc! Dacă îmi spune nu acum : Îi spun că aștept și între timp îmi găsesc altceva interesant de făcut! Îi cer prietenului meu să aștepte rândul. Și apoi eu sunt cel care trebuie să aștepte ca el să termine, iar rândul meu vine imediat*

Elaborarea și desfășurarea unui program de intervenție pentru dezvoltarea autocontrolului trebuie realizat de timpuriu, deoarece transformarea în deprinderi greșite ar avea urmări grave asupra dezvoltării ulterioare a personalității copilului: frânează dezvoltarea socială, împiedică însușirea cunoștințelor prevăzute în programele școlare.

Activitatea corectiv-recuperatorie trebuie să înceapă cu copiii preșcolari și școlari mici pentru a evita transformarea tulburărilor de comportament în deprinderi greșite și a permite desfășurarea, în condiții adecvate, a procesului instructiv-educativ. Față de vârstele avansate, la cele mici frecvența tulburărilor este mai mare dar și corectarea lor este mult mai facilă în comparație cu perioadele înaintate.

Pentru organizarea activității de învățare a elevilor cu tulburări de comportament este necesar: crearea oportunităților de desfășurare de către copii a activităților în liniște; structurarea activității de învățare pe pași mici, prin secvențarea sarcinii pe subcomponente; oferirea de indicații pas cu pas pentru realizarea sarcinii; oferirea de pauze între sarcini asigurarea de suport pentru realizarea sarcinilor de scriere prin intermediul utilizării diagramelor, a cartonașelor cu indicii, a listelor de cuvinte, a indicilor vizuale etc.

Referințe bibliografice:

1. BOTIȘ, Adina. *Despre dezvoltarea abilităților emoționale și sociale ale copiilor, fete și băieți, cu vârsta până la 7 ani*. Buzău: Alpha MDN, 2007. 78 p. ISBN 978-973-7871-93-0;
2. CEMORTAN, S., PALADI, O. (coord.) *Repere metodologice pentru socializarea copiilor de vârstă timpurie*. Culegere de articole. Chișinău: IȘE, 2015, 112 p. ISBN 978-9975-48-089-5;
3. CLICHICI, V., [et. al.]. *Educație Timpurie: dezvoltări curriculare. Monografie*. Chișinău: IȘE, Tipogr. Print Caro, 2018, 219 p. ISBN 978-9975-48-152-6;
4. COJAN, L., ȚĂRANU, M. *Preșcolarul. Dezvoltare socio-emoțională*. [online] Universitatea Babeș-Bolyai, Laboratorul de Psihologia Dezvoltării, 2010. Disponibil: http://www.devpsychology.ro/wpcontent/uploads/01_Prescolari-dezvoltare-socio-emotionala.pdf
5. Ghid de implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie Aprobate la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 283 din 20.03.2019). Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_ro.pdf
6. MANOLESCU, M. (coord.). Ghid metodologic de evaluare a elevilor din clasa pregătitoare. [online] Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. București, 2013 Disponibil: https://www.isjbraila.ro/file_comp/inscriere_inv_primar/1509009000_Ghid_de_completare_si_valorificare_a_Raportului_de_evaluare_clasa_pregatitoare.pdf
7. Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani). Ghid pentru cadrele didactice din educația timpurie. [online]. Chișinău, 2018 Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/metodologia_me_sidc_2018.pdf;
8. ȘULEA, (Brănișteanu) R. Educația socio-emoțională: ateliere pentru preșcolari. Teză de doctorat. Cluj Napoca: S.n., 2013. [online]. Disponibil: <https://ro.scribd.com/document/246240423/Rezumat-Sulea-Branisteanu-Rodica-1>
9. VRÂNCEANU, M. (coord. șt.). *1001 idei pentru o educație timpurie de calitate. Ghid pentru educatori*. Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, F.E.-P. „Tipogr. Centrală”, 2010. ISBN 978-9975-4125-1-3
10. VRÂNCEANU, Maria. [et al.] *Curriculum pentru educație timpurie*. Chișinău: Lyceum, F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2019. 128 p. ISBN 978-9975-3285-7-9;
11. VRĂȘMAȘ, E. *Educație timpurie*. Buc: Arlequin, 2014. 356 p. ISBN 978-606-93624-0-2;
12. VRĂȘMAȘ, E., GURANDA, O., VRÂNCEANU, M. ș.a. *Educație timpurie individualizată. Ghidul educatorului*. UNICEF – Moldova. Chișinău: Editura Cartier, 1999.